

LEVÉL WEÖRES SÁNDORHOZ

Kedves Sándor,

(majdnem Sanyi futott a tollamra; hiszen Sanyi voltál mindig s ez is maradtál barátaidnak. S különös módon: ahogy az irodalomban egyre nőttél, soha nem véltük méltatlannak Hozzád ezt a becéző névalakot: inkább megkomolyodott, s feltöltődött a tiszteletnek és a szeretetnek rejtélyes feszültségével. Dehát egy nyílt levelet mégsem volna helyes olyasmivel terhelni, amit a kívülállók legfeljebb csak megérthetnek, de nem érezhetnek.)

Tehát, kedves Sándor, megbocsáss, hogy köszöntő levelem néhány hónapot késik. Úgy emlékszem, áprilisban töltötted be 50. évvedet s most már szeptember van. Ám az idő ... Egyik fiatalkori versedben ezt írtad:

már ezer éve élek én,
már ezer éve itt vagyok,
bálvány a szekrény tetején.

Egy fabáburól beszélsz, de tudom, hogy Rólad van szó. S aki így áll az időben, mi annak néhány hónap? És mi annak egyáltalában 50 év?

Nem is annyira születésnapod a legfontosabb e levél indítékai között. Ez csak ürügy és alkalom egy s más elmondására, amit már régóta magamban hordozok, de a közelség és a férfi-szemérem nem engedte megfogalmaznom. Lám, a lírikus, aki verseiben folyton magát teregeti ki, néha tartózkodóvá, szégyenlőssé válik. Vagy talán gátlásossá a szavak felelőssége miatt, ha címzettjük olyasvalaki, mint Te, aki előtt puccerra vetkőznek igazságukkal vagy hamisságukkal.

Most azonban a gátlásokkal birkózó szeretetnek társául szegődött az alkalom, s vállalom esetleges fejcsóválásaidat is.

Több mint húsz esztendeje tart barátságunk s idestova harminc éve ismerlek. Először csak verseidből s közös barátaink híradásaiból. Még ma is bennem bizserég az a ritka lelkendezés, melyet a *Hideg van* és *A kő és az ember* kavart bennem. Te akkoriban a pécsi egyetem bölcsész karán tanultál, én meg – életem egyik, de nem egyetlen ballépése folytán – a másik épületszárnyban jogászkoztam. Verseket régóta írtam már, de egyedül, tapasztaltabb barátok segítő szeme és keze nélkül, a keresés hinárjába belegabalyodva küszködtem.

Költészeted kinyilatkoztatásként hatott rám, a mögötte lévő ember fizikai közelsége sajátos akusztikát adott neki. Gyönyörködtem, fáradhatatlanul gyönyörködtem verseidben, melyeket 1938-ban újabb gyűjteményed, *A teremtes dicsérete* gyarapított. Hatalmába kerített világod, művészeted. Korai verseidnek majd mindegyikéből ma is tudok sorokat, strófákat. Lankadatlanul kérdezősködtem utánad, minden apró adat érdekelte. A személyes megismerés kezdeményezésétől azonban valami beteges félszesség visszatartott. 1939 táján végre találkoztunk. Úgy emlékszem Sch. É. költőnő lakásán történt. Annak a lakásán, akiről *A vers születésében* írsz.

Aztán hamarosan a pécsi városi könyvtár vezetője lettél, s ettől kezdve szinte naponként együtt voltunk: elmélgedtünk, vitatkoztunk mindenről, de főként a költészetről. Még nem érted el a 30-at, és most, hogy felidézem egy-egy akkori véleményedet

(számomra felszabadító tanítást), csodálkozva látom, hogy már akkor mennyi mindent tudtál és milyen tisztasággal fogalmaztál.

Második verseskötetem, *A bíd panasza* talán meg sem született volna Nélküled. Még őrzöm a régi kéziratokat „iskolai osztályzataiddal”: 1-1/2-2-3 stb. – az akkori minősítés szerint. S megvan az a papírlap is, melyre kötetem tördelési sorrendjét felírtad.

Egybekapcsolt minket a *Sorsunk* szerkesztése is. Én ugyan a folyóiraton név szerint nem szerepeltem, de indulásától, 1941-től kezdve részt vettem a szerkesztési munkában Veled, Lovász Pállal, Makay Gusztávval, majd később Bárdosi Németh Jánossal együtt, Várkonyi Nándor vezérlete alatt.

1943-ban elszakadtunk egymástól. Te hazamentél Csöngére, s én lettem utódod a városi könyvtár vezetésében. Ezt is elsősorban Neked köszönhettem. Te ajánlottál a város vezetőinek, mert segíteni akartál rajtam; láttad, hogy milyen keservesen bukdácsolok a közigazgatási munkakör paragrafus-labirintusaiban.

Aztán megint 1947-48-ban voltunk együtt Rómában, majd öt hónapon át. Oda már feleséggel, Károlyi Amyval jöttél.

Róma Téged nem különösképpen ragadott el. Először furcsálltam, később megértettelek. Az eredetit, az elsődlegest kerested művészetében s ezt nem mindig találta meg. Az etruszk és az archaikus görög művészet vonzottak csak igazán.)

Azóta ritkán találkoztunk s levelet is alig-alig váltunk. De el kell mondanom, Te számomra változatlanul az vagy, aki voltál. S ha bármit csinálók, titokban arra gondolok, mit szólna majd Te hozzá. Sietek megjegyezni, hogy ez semmiképpen sem szemléletem és hangom idomulását jelenti. Személyed, sajnos, elég gyakran s egyre megújulóan kíséri az tévhit, hogy Te állítólag mindenkit a Magad képére és hasonlatosságára akarsz formálni. Aligha van nagyobb félreértés.

Nem találkoztam még művésszel, aki annyira kevésbé expanzív módon vallotta volna esztétikai nézeteit, mint Te. Véleményed az emberi egyéniségről is ellentmondana az ilyen törekvésnek. Ha Te bírálta, mindig azt vizsgáld, kibomlott-e a magból minden, ami kibomolhatott volna; élt-e a költő mindazzal a lehetőséggel, mely rendelkezésére állt.

Ha valaha is hatni akartál valakire, az mindig inkább az írói etika síkján történt. Arra tanítottál – példáddal is –, hogy vegyük komolyan az írást, ne sajnáljuk tőle erőnket, legjobb képességeinket: életünket. Nagy szavaknak hatnak, s Te az ilyenektől borzadsz, de én minden feléd-pislogásomban ennek a számonkérését érzem sugározni szemedből.

Különös, hogy mégis éppen komolyságodat szeretik kétségbevonni. Olyasmiket hallani Rólad, mintha Te egy-egy versedet csak meghökkentésnek szántad volna. Tanúskodom mellette, hogy erről szó sincs. Nem vitás, hogy a művészi kifejezés problémái mindig módfelett izgattak. Egyszer – emlékszem –, nyilván valamiféle átmeneti fáradtság lelkiállapotában, azt mondtad nekem, hogy nincs kedved verset írni, mert mindent meg tudsz oldani, amit akarsz. Ekkortájt már foglalkoztál a *Táncdallal* és a *Hangsoportokkal*. Később sokat beszéltél is róluk. Hálás téma a gúnyolódásra és a lemosolygásra a „panyigai panyigai panyigai ü” vagy az „Ange amban ulanojje” és társai. De ha valaki végigélte volna Veled azokat a hosszú heteket, sőt hónapokat, melyekben e verskísérleteket formáltad s nyomon követte volna ama, bizonyára elvileg kudarcra ítélte, makacs rohamokat a nyelv korlátai ellen a kifejezés határainak tágitásáért: bizonyára nem jutna eszébe gúnyolódni és mosolyogni.

Igenis, komolyan kell venni e kísérleteket s a későbbieket is. De persze nem úgy, mint sokan, akik csak azért veszik komolyan őket, hogy mindjárt el is verhessék rajtuk és költőjükön a port. Nem az értelem ellen lázadtál Te – a magyar irodalom egyik legintellektuálisabb költője – ezekben a versekben. Éppen ellenkezőleg: a nyelv tartalmi-ritmikai-zenei anatómiáját, sőt fiziológiáját vizsgáld az értelem legtisztább eszközeivel a kifejezés lehetőségeinek gazdagítása érdekében.

Kétségtelen: nem vagy egyszerű képlet embernek sem, költőnek sem. Sok mindent lehet Rólad bizonyítani és sok mindennek az ellenkezőjét is. Néhány állítás azért mégis megkockáztatható, melyben mindenkinek egyet kell értenie.

Elsősorban az, hogy amit csináltál, okvetlenül jelentős. Költészetünk legnagyobbjai közt a helyed. Skálád imponálóan tág. Démonokat idézni éppúgy tudsz, mint kristályosan egyszerű gyermekhangon énekelni. (Vajon nem Bartók legközelebbi rokona vagy-e?)

Van olyan területe is működésednek, melyen versenytárs nélkül állsz. Gyermekverseidre gondolok s arra, hogy a legtöbbet megzenésített, mert a legjobban megzenésíthető magyar költő vagy.

Ha semmi egyéb érdemed nem volna, már ezért is kijárna a tisztelet és a megbecsülés. Gyermeked tizedrei nevelődnek csodálatos muzsikájú és pszichológiájú soraidon s tanulják meg belőlük a költészet nyelvét. Zeneszerzők raját ihletted és ihleted. Már-már szinte „kötelező”, hogy aki dalt komponál, Téged ne hagyjon ki szövegírói közül. S ezeket a dalokat – főként a kórusműveket – ugyancsak százak és ezrek éneklük.

Kedves Sándor, levelem elején vallomás-félét ígértem. Elmondását annak, mit köszönhetek Neked, mi vagy számomra. Úgy látom, ezúttal sem sikerült. Hadd hihessem mégis, hogy valamit talán törlesztettem.

Nincs születésnapi köszöntő jókívánságok nélkül. Ezekkel szeretnék búcsúzni én is.

Persze egészséget és munkakedvet kívánok mindenekelőtt s megfelelő külső és belső körülményeket az íráshoz.

Nemcsak Neked, hanem Magunknak is kívánom továbbá, hogy foglald el végre irodalmunkban azt a helyet, ami megillet. Sokszor játszottam már azzal a gondolattal, hogy ha majd valaki 50–60 év múlva mostani folyóiratainkat lapozgatja (főként a néhány év előttiakat), irodalmi közéletünket vizsgálja, nyilván lexikon után nyúl s megnézi életrajzi adataidat. Mert bizony a jelekből alig derül ki, hogy Te *most* élsz és dolgozol. Pedig annyira gazdagok semmiképp sem vagyunk, hogy nélkülözhetnénk.

Végül – szintén magunknak is – kívánom, hogy írj, írj minél többet. Téged idézlek, Te figyelmeztetted rá:

de amit a papír-mezőn elmulasztok,
az Isten sem viszi énnélkülem véghez.

A régi meleg baráti szeretettel ölellek:

Csorvák János

EMLÉKEK AZ OTTHON KÖRÖL

Dehát illő már, hogy a dal a kártya sérültjeiről is zengjen.

Az Otthon egyik kedvence volt az ötletes, tehetséges szerkesztő és író: Titu nevezetű.

Ha belépett a kártyaterembe, akkor az összes jelenlevők a tavi békák kardalát utánozva, kezdték kiabálni:

– Nitu-titu-titu-titu!

Titu elsőízben hízelgőnek vette ezt. Szeretet, népszerűség jelének. De másod-, harmadízben már únta és bosszankodott rajta.

Választékosan vaskos becsmérélyessel válaszolt a mókázásra. Sőt aztán heverő újságokból papírgalacsinokat gyúrt és azt vagdosta oda a kártyaasztalokra...

Egyébiránt nagyon jó családapának tudták Titut és pontos, rendes tollforgatónak a munkahelyein.